

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA

FAKULTA FILOZOFICKÁ

Bakalářská práce

**Úloha jazyka v mocenských vztazích v díle Pierra Bourdieua a
koncept symbolické moci**

Vypracovala: Romana Chaloupková

Vedoucí práce: PhDr.Pavel Sitek, Ph.D.

Západočeská univerzita

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

**Úloha jazyka v mocenských vztazích v díle Pierra Bourdiea a
koncept symbolické moci**

Romana Chaloupková

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) uvedených pramenů a literatury

Plzeň, duben 2013

.....

Vlastnoruční podpis autora

Poděkování

Za odborné vedení práce, cenné připomínky a trpělivost děkuji vedoucímu PhDr. Pavlu Sitkovi, Ph.D. Bylo a je mi ctí s Vámi spolupracovat.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	ŽIVOT PIERRA BOURDIEUA.....	3
	2.1 Symbolická moc.....	5
	2.2 Symbolické násilí	8
3	VYMEZENÍ POJMU KAPITÁL.....	12
	3.1 Druhy kapitálu	13
	3.2 Kulturní kapitál.....	13
	3.2.1 Uplatnění kulturního kapitálu ve vzdělávacím systému	14
	3.3 Ekonomický kapitál	18
	3.4 Sociální kapitál.....	19
	3.5 Symbolický kapitál.....	20
4	HABITUS	21
	4.1 Utváření habitu	23
	4.2 Funkce habitu.....	24
5	SOCIÁLNÍ POLE	26
6	SOCIOLOGICKÝ PŘÍSTUP K JAZYKU PIERRA BOURDIEUA	28
7	ÚLOHA JAZYKA V MOCENSKÝCH VZTAZÍCH	29
	7.1 Symbolické násilí v médiích	33

7.2 Mocenské vztahy.....	35
7.3 Význam jazyka.....	35
7.4 Řečové akty	38
8 ZÁVĚR.....	41
9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	44
9.1 Literatura	44
9.2 INTERNETOVÉ ZDROJE.....	47
10 RESUMÉ	49

1 ÚVOD

Ve své bakalářské práci se zabývám úlohou jazyka v mocenských vztazích v díle Pierra Bourdieua a konceptem symbolické moci. Tento fenomén jazyka v mocenských vztazích se v naší společnosti vyskytuje, a to ve všech sférách společenského života jedinců. Bourdieu proto této myšlence věnuje ve svých dílech pozornost. A zároveň je přesvědčen o tom, že v úloze jazyka hraje symbolické násilí a symbolická moc významnou roli. Ve své práci propojuji klíčové myšlenky symbolického násilí a moci od Bourdieua s dalšími koncepty. Těmi jsou habitus, druhy kapitálu a sociální pole. Propojením těchto myšlenek se tak dostávám ke klíčové části své práce, kterou je výše zmiňovaná úloha jazyka v mocenských vztazích.

Cílem mé bakalářské práce je charakterizovat úlohu jazyka v mocenských vztazích a koncept symbolické moci. Pro jasnější objasnění celkové problematiky interpretuji také další autory, kteří tak napomáhají rámovat celkový vhled do této problematiky. Mým cílem je poukázat na to, že úloha jazyka v mocenských vztazích je fenoménem, který hraje významnou roli v životě jedince a také to, že v mnoha momentech je důležitým fenoménem v naší společnosti.

Ve své bakalářské práci jsem čerpala zejména z děl Pierra Bourdieua, kterými jsou *Language and symbolic power*, *Teorie jednání*, *Nadvláda mužů*, *O televizi*, aj. Dále jsem bourdieuovské myšlenky propojovala s dalšími autory. Myšlenky o úloze jazyka jsem čerpala od Jana Radimského či Gérarda Noiriela a jeho knihy *Úvod do sociohistorie*, a dalších autorů. Charakteristiku symbolické moci a symbolického násilí jsem kromě děl Pierra Bourdieua, čerpala od Ireny Aimové, Richarda Jenkinse a jeho díla *Pierre Bourdieu*, a dalších autorů.

Má práce je psána v teoretickém rozměru, kde se objevují, jak již bylo výše řečeno, díla Pierra Bourdieua, a dalších autorů. Tato bakalářská práce je především interpretací, která je založena na rešerši zdrojů, kde se objevují náhledy na vedenou problematiku.

Práce je členěna do 3 hlavních celků a mezi její hlavní zdroje, které jsem zde využila, patří zdroje primární, sekundární a internetové. V první části své práce se zabývám životem Pierra Bourdieua. Tu člením na 2 kapitoly, které se zabývají myšlenkou symbolické moci a jejím propojením se symbolickým násilím. U symbolické moci zdůrazňuji, jakým způsobem je uskutečňována, v čem je důležitá a u symbolického násilí zase to, kde se nachází a jakým způsobem je uplatňováno. Obě tyto myšlenky navíc obecně charakterizují.

Ve druhé části své práce se zabývám vymezením pojmu kapitál, habitus a sociální pole. V první kapitole charakterizují, co si pod vymezením pojmu kapitál můžeme představit a v dalších 4 kapitolách rozpracovávám Bourdieuho jednotlivé druhy kapitálu (kulturní, ekonomický, sociální a symbolický). Dále se zabývám vymezením myšlenky habitu, ve které se snažím charakterizovat jeho utváření, funkce a jakým způsobem jedinec může habitu nabýt či ho ztratit. Poslední myšlenka, které se věnuji v této části, je sociální pole Pierra Bourdieua.

Třetí část mé bakalářské práce se zaměřuje na Bourdieuho sociologický přístup k jazyku. Dále na klíčové téma mé práce, kterým je úloha jazyka v mocenských vztazích. V dalších 4 kapitolách zde zmiňuji myšlenku jazyka. Zaměřuji se na to, jakým způsobem je jazyk uplatňován v symbolickém násilí v médiích. Z toho plynou mocenské vztahy, a tím se tak ukazuje, jaký má jazyk význam. Poslední kapitola se zabývá dalším rozměrem Bourdieuho úvah, ke kterým patří řečové akty.

2 ŽIVOT PIERRA BOURDIEUA

Pierre Bourdieu se narodil ve Francii v oblasti Béarn, a to v roce 1930. V Paříži se mu dostalo filozofického vzdělání na prestižní École Normale Supérieure. Záhy poté však přešel od filozofie k sociálním vědám, „*k čemuž jej postrčila zkušenost z občanské války v Alžírsku*“. Ta probíhala v letech 1954 – 1962 a v jejím průběhu začal Bourdieu „*provádět etnografický výzkum mezi berberskými Kabyly*“. (Růžička; Vašát, 2011: 129) ¹

Během Bourdieuho života na něj myšlenkově působili zejména 2 francouzští intelektuálové. Mezi ně patří Louis Althusser se svou „*ekonomickou determinací části sociálního života jedinců, skupin a tříd*“. Dále Michel Foucault, jehož myšlenky se váží k postmodernismu, a který Bourdieu inspiroval především „*formulí moc/vědění*“. (Bourdieu, 2000: 114-115) Vědění se totiž dle Bourdieua proměňuje v moc a obsahuje v sobě mocenské zájmy, potřeby a tlaky, což můžeme chápat jako další rozměr jeho myšlenek (Bourdieu, 2000: 115)

Jak již bylo zmíněno, Bourdieu během svého života přešel od filozofie přes kulturní antropologii až k sociálním vědám, a díky tomu tak nerespektoval omezující hranice mezi jednotlivými společenskovědními obory. (Bourdieu, 2012: 9)

Ve svém životě se snažil promýšlet „*vztah mezi nadosobními strukturami a konkrétními aktéry*“. (Bourdieu, 2012: 9) Co se týče jeho prvotních prací, které během života sepsal, stěžejní základ se týká alžírské společnosti. V roce 1958 totiž Bourdieu odjel do Alžíru a

---

¹ <http://antropologie.zcu.cz/media/document/ruzicka-vasat-2-2011.pdf>
(staženo dne: 12.1 2013)

působení zde ho ovlivnilo k napsání prací, které jsou věnovány sociologii Alžírka. (Bourdieu, 2000: 115) Mezi tyto práce patří například z roku 1958 - *Sociologie de L'Algerie* a z roku 1963 - *Travail et travailleurs en Algérie*. (Bourdieu, 2000: 115)

O rok později (1964) Bourdieu začíná působit na École Pratique des Hautes Études, kde se stává ředitelem výzkumu. O 10 let později zakládá Středisko evropské sociologie, kde vydává prestižní sociologický časopis *Actes de la recherche en sciences sociales*. (Bourdieu, 2000: 115)

Co se týče dalších děl, Bourdieu pojednával o mnoha aspektech společnosti, mezi které řadí například pole, jakožto „*sociální prostor strukturovaný zápasy o přivlastnění statků*“. (Bourdieu, 2012: 106) Zabývá se také habitem, druhy kapitálu či vzdělávacím systémem, o kterém pojednává ve svých dílech, jakými jsou: *Les Héritiers* (1964) a *La Reproduction* (1970). Dále pojednával o elitách, a to v díle: *Noblesse d'État či Grandes écoles et esprit de corps* z roku 1989. Ve svých dílech se zabývá konflikty, které vznikají ve společenském chování či modely chování, které získává jedinec v prostředí, ve kterém se narodil. (Bourdieu, 2012: 106, 107)

Za další významné téma považuje zkoumání mocenských vztahů. Dle Bourdieua se věda tomuto tématu usilovně vyhýbá tím spíše, „*čím více se přímo v jejím rámci ustavuje tvrdá mocenská asymetrie*“. (Bourdieu, 2012: 8)

Jedinci, kteří jsou nejzkušenější a „*disponují nejtvrďšími lokty*“, mají správný úsudek o základních paradigmatích ve výzkumu. Nejučenlivější jedinci v mladé generaci vedou disciplíny menšího významu a ostatní čekají, až se pro ně uvolní místo (Bourdieu, 2012: 8) Tyto mocenské vztahy, které byly analyzovány ve společnostech, významným způsobem přispěly k formulování myšlenky symbolického násilí. (Bourdieu, 2012: 8)

Dále v roce 1918 byl Bourdieu „zvolen členem Francouzské akademie věd“ a v této době také vedl katedru sociologie na Collège de France“. (Bourdieu, 2000: 115) Mezi jeho díla napsána v 80. letech patří: *Homo academicus*, *Question de sociologie* a v 90. letech *Méditations pascaliennes* či *La domination masculine*. (Bourdieu, 2012: 107)

Až do své smrti, do roku 2002 přednášel a publikovala svými díly a názory ovlivňoval francouzské a evropské intelektuální kruhy. (Bourdieu, 2012:106)

2.1 Symbolická moc

Na tomto místě se dostáváme k jednomu z klíčových témat, kterým je symbolická moc. Tuto myšlenku Bourdieua stavím na začátek své práce, abych pojednala o jejich základních charakteristikách. A to z toho důvodu, že myšlenka symbolické moci se objevuje níže v dalších Bourdieuho konceptech. A tak je zapotřebí se k této myšlence v několika případech vrátit a propojením tak získat ucelenější obraz vedené problematiky.

Dostáváme se tedy k jednomu z klíčových témat, kterým se Pierre Bourdieu zabýval. A tím je koncept symbolické moci, o kterém píše ve svém díle *The language and symbolic power*². Symbolickou moc zde charakterizuje jako sílu, jež umožňuje lidem vidět a transformovat pohled na svět a zároveň působit i na svět sám o sobě. Tato síla je uskutečňována skrze promluvu, a také umožňuje člověku dosáhnout určité moci. To platí za předpokladu, zda ostatní jedinci tuto formu moci budou uznávat. (Bourdieu, 1991: 170)

---

² Vyšlo ve francouzském originále roku 1982 - *Ce que parler veut dire : L'économie des échanges linguistiques*. Paris, Fayard

Symbolická moc se nachází v symbolických systémech ve formě ilokuční síly a je definována jako vztah mezi těmi, kdo tuto moc vykonávají a těmi, kteří ji předkládají. A právě těmito jedinci je v symbolických systémech toto přesvědčení produkováno a obnovováno. (Bourdieu, 1991: 170)

Symbolická moc je důležitá zejména v tom, že udržuje sociální řád a zároveň představuje skrytý nátlak, který je na jedince kladen. Bez ní by nebylo možné, aby byl stávající sociální řád udržen. A to z toho důvodu, že *„vždy je potřeba veřejnosti prezentovat takové interpretace a obrazy reality, které ospravedlní mocenské vztahy“*. (Aimová, 2010: 240)

Ve své podstatě se tato moc nedá rozpoznat, jelikož ostatní formy moci proměňuje a legitimuje. Sama je tedy považována za legitimní formu, která je velmi důležitá k tomu, že vytváří sílu slov a hesel, jež jsou schopné společenský řád buď udržovat, nebo podřývat. (Bourdieu, 1991: 170)

Legitimizační funkce, kterou dříve plnily ideologie, je v dnešní době obsažena ve vizuálních reprezentacích. Ty mají tu výhodu, že dokážou na jedince účinkovat okamžitě. Zároveň je velmi těžké dokázat jejich působnost. Manipulativní tendence symbolické moci tak významným způsobem ovlivňují veřejné mínění. Jelikož *„jejich vliv navíc často zůstává neuvědomovaný“*. (Aimová, 2010: 241)

Vizuální reprezentace *„se stávají nástroji na vytváření nové sociální reality“*. (Aimová, 2010: 242) Sociální realita ve výsledku vychází z vizuálních informací, které formují náš pohled na svět. Tuto realitu ve vizuálních reprezentacích nechávají jedinci mizet, a místo ní ustavují náhradu ve formě symbolických vyjádření. A tak je původní realita nahrazena totální vizibilitou, což znamená, že *„vše co má být považováno za skutečné, musí být viditelné, a tedy prezentované ve formě obrazů“*. (Aimová, 2010: 242)

Z výše uvedeného plyne, že symbolická moc je prostředkem, díky které jedinec dosahuje určitého postavení ve společnosti. Tato neviditelná moc slouží jako nástroj k vymezení se vůči ostatním jedincům ve společnosti. Jedinec oproti ostatním disponuje jistou mírou možností využít jazyka a svých slov k působení na ostatní.

Mezi ostatní formy moci, jež symbolická moc reprodukuje, patří například alternativa energetického modelu, která chápe sociální vztahy jako vztahy síly. Dalším modelem je model kybernetický, který se proměňuje do vztahů komunikačních. V tomto modelu jsou popisovány zákony transformace, kterými se řídí proměny z různých kapitálů do kapitálu symbolického. (Bourdieu, 1991: 170)

Symbolická moc je svou povahou neviditelná, jelikož ti jedinci, kteří ji vykonávají, ani nechtějí vědět, že se na ně také vztahuje nebo že ji dokonce oni sami vytváří. (Bourdieu, 1991: 164)

Tato moc je něčím, co jedinec získává během svého života. Čím větší symbolickou mocí disponuje, tím větší má vliv na jednání aktérů kolem sebe. To mu tak umožňuje naplňovat své osobní životní strategie a zaujímat vůči mainstreamové společnosti dominantní postavení.

Jak uvádí Bourdieu, symbolická síla jako silou *par excellence*, která také dokáže vytvářet skupiny, jež jsou založeny na 2 podmínkách. Za prvé symbolická moc musí být založena na vlastnictví symbolického kapitálu a na pravomocích, kterých jedinec ve společnosti dříve nabyl. Jedná se tedy o společenskou autoritu, kterou jedinec ve společnosti má. Tu používá k tomu, aby do myslí ostatních lidí vkládal své staré či nové vize (Bourdieu 1989: 23) ³

Síla symbolické moci je závislá na tom, do jaké míry jsou představy, které člověk interpretuje okolí, založeny na pravdivosti. Tím je tedy nasnadě říci, že konstrukce skupiny či skupin nejsou vytvářeny na

základě ex nihilo. Je – li symbolická síla založena na skutečnosti, má tak větší šanci na úspěch. Teorie je tedy silnější o tolik, o kolik je adekvátnější teorie. (Bourdieu 1989: 23) ³

Symbolická moc je nástrojem, pomocí kterého je na ostatní jedince uplatňováno symbolické násilí. Tento fenomén, který se propojuje se symbolickou mocí, budu v další části své práce charakterizovat.

2.2 Symbolické násilí

Co se týče symbolického násilí, také Richard Jenkins pojednává o této myšlence a vztazích dominance. Zabývá se jím ve své knize *Pierre Bourdieu*, kde v jedné ze svých kapitol o tomto fenoménu pojednává. Uvádí zde, že symbolické násilí je chápáno jako systém symbolů a významů, který je uvalen na skupiny nebo třídy takovým způsobem, že jejich zkušenosti jsou chápány jako legitimní. Tato legitimita pak zastírá mocenské vztahy, které jedinci umožňují být úspěšní. A pokud je tato legitimita společně s kulturou uznána za oprávněnou, mocenské vztahy přispívají k její systematické reprodukci. Toho se dá dosáhnout prostřednictvím procesu, ve kterém jsou mocenské vztahy vnímány ne z hlediska toho, co objektivně znamenají, ale z hlediska formy, která je legitimní v očích diváka. (Jenkins, 2002: 104)

O vztazích nadvlády je Bourdieu přesvědčen, že se zdají být přirozené, jelikož „*ovládání na ně aplikují kategorie konstruované z hlediska vládnoucích*“. (Bourdieu, 2000: 34) K symbolickému násilí dochází v momentě, kdy ovládaný nemá jinou možnost, než uznávat toho,

---

³ <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/202060.pdf?acceptTC=true> (staženo dne: 10.2 2013)

kdo ho ovládá. A tak se jedinec dostává do situace, kdy disponuje pouze nástroji poznání. (Bourdieu, 2000: 34-35)

Disponováním nástroji poznání si jedinec osvojuje formu nadvlády, která je přímo na něm vykonávána a uplatňována. A tak definování toho, kdo se nechá ovládat a toho, kdo vládne, vyplývá z osvojeného, a tedy „*naturalizovaného klasifikování, jehož plodem je i vlastní sociální bytí*“. (Bourdieu, 2000: 35)

Jedinec je pod vlivem symbolického násilí také z toho důvodu, že zde existují „*dispozice přizpůsobené strukturám nadvlády*“. (Kubátová, 2008: 51)

A tak je symbolické násilí ve společnosti zakořeněno proto, jelikož jedinci v sobě zvnitřňují dispozice přizpůsobovat se strukturám nadvlády. (Šubrt; Balon, 2008: 51)

Symbolické násilí je fenomén, který se v naší společnosti vyskytuje, a který je neustále reprodukován. Přispívají k němu instituce kulturní reprodukce, jimiž jsou např.: školství, církve, rodina, atd. Schopností institucí je udržovat stávající mocenské vztahy mezi jedinci. A tak instituce přispívají k tomu, aby byly dominantní pozice privilegovaných jedinců neustále reprodukovány a udržovány. Tato forma sociálního násilí má symbolický efekt, který může být využíván a uplatňován pouze za předpokladu, že „*existují sociální podmínky pro donucování, tedy mocenské vztahy, které ji umožňují*“. (Aimová, 2010: 236) A tak tuto formu sociálního násilí nelze redukovat „*na samozřejmé uplatňování násilí či nátlaku*“. (Aimová, 2010: 236)

Uplatňování fyzického násilí je totiž předvídatelné, jelikož instituce definují společnosti, co je legální a za jakých okolností může být násilí použito. U symbolického násilí tyto dispozice nejsou. „*Zde se jedná*

převážně o určování, jaké formy vnímání a myšlení budou v dané společnosti považovány za legitimní". (Aimová, 2010: 240)

Lze však říci, že i symbolické násilí se vyznačuje určitou mírou dominance a autority. Projevuje se, jak ve společenských sférách sociálního života jedinců, tak i v jejich mezilidských interakcích. Symbolické násilí se nachází v mezilidských interakcích mezi jedinci, kde je schopno existovat a ovlivňovat sféry sociální reality. Ve svém důsledku je právě zmiňovaným „*vyjádřením principu dominance a autority*“. (Aimová, 2010: 240)

Symbolické násilí je v praxi uplatňováno například v pedagogické činnosti, která dále reprodukuje mocenské vztahy. Tato činnost je schopna odrážet dominantní zájmy skupiny nebo třídy. Její fungování spočívá v tom, že své myšlenky do ostatních jedinců vkládá či je z jejich myslí vylučuje. Autorita v pedagogické činnosti je schopna svévolně jednat a přijímat praktiky jedinců za legitimní. Existence legitimacy pak slouží k tomu, aby byla pedagogická činnost vůbec uvedena v praxi. (Jenkins, 2002: 105)

Lze tedy říci, že symbolické násilí dokáže uplatňovat každý jedinec ve svém okolí. Záleží však na tom, do jaké míry je schopen jím disponovat. Tento druh násilí dokážou aplikovat všichni jedinci ať už v menší či větší míře. Jen někteří jsou díky této moci okolím uznáváni jako autorita. A tak jsou od autority na ostatní jedince kladeny takové požadavky a nároky, (např. ve vzdělávacím systému, atd.) které se snaží ostatní jedinci naplnit, a které chápou jako legitimní. Tyto vztahy, jež mezi sebou mají, jsou založeny na vztazích mocenských, které mají symbolickou povahu.

Symbolické vztahy vždy vyjadřují vztahy mocenské, ve kterých dochází k tomu, že jedinec druhému přikazuje a vnucuje určité významy.

Tyto významy „*již prošly selekcí a odpovídají zájmům vládnoucích elit*“.
(Aimová, 2010: 236)

Tedy to, co považujeme my osobně jako reálné, je ovlivněno tím, co nám předkládají vládnoucí elity. Elity ustavují systém kategorií, veškerou vizuální percepci, a jsou tak schopny formovat naše estetické cítění. Ve velké míře je symbolické násilí nenápadné, neuvědomované a s chybějící podobou intersubjektivní nadvlády. (Aimová, 2010: 237)

Jak uvádí Bourdieu, příkladem symbolické instituce je například fenomén televize, o které budu níže pojednávat. Ta jedincům předkládá reprezentace světa a sociální reality, přičemž zároveň počítá s tím, že těmto reprezentacím lidé budou důvěřovat. Právě v televizi se vyskytují „intelektuálové“ a „televizní odborníci“, kteří prezentují širokému okolí své komentáře k nabízeným obrazům, čímž legitimizují a zvyšují „*důvěřihodnost mediálních obsahů*“. (Aimová, 2010: 237)

Prezentované obrazy lidem umožňují socializaci ve společnosti a předkládají jim, jaké by měli připisovat významy rozličným jevům. A tak se „*televize stává arbitrem přístupu k sociální a politické existenci*“. (Aimová, 2010: 237)

Nejen mediální reprezentace závisí na tom, jakými formami myšlení bude jedinec uvažovat. Do značné míry jsou formy myšlení dány také „*výchovou, absolvovaným vzděláním a kulturními návyky*“, které jedinec získal v procesu socializace. V této souvislosti hovoří Bourdieu o dvou základních typech struktur, o kterých budu nížeji pojednávat. Jsou jimi habitus a sociální pole, na kterých stojí lidské myšlení, jednání a zacházení se symbolickými obsahy. (Aimová, 2010: 237)

O výše uvedeném lze říci, že co se týče symbolického násilí, autority musí disponovat nějakým nástrojem, který využívají pro své dominantní postavení. Tímto nástrojem je jazyk, o kterém budu níže

pojdnávat. Jazyk je spojován se symbolickým násilím, a to z toho důvodu, že pokud by jazyk neexistoval, nemohlo by být symbolické násilí uplatněno v takové míře.

3 VYMEZENÍ POJMU KAPITÁL

Jak již bylo zmíněno výše, mezi další významné myšlenky, jimiž se Pierre Bourdieu zabýval, patří vedle symbolické moci také jeho pojetí kapitálu.

Kapitál je prostředkem, který jedinci mají obecně k dispozici, ale ne všichni jím disponují ve stejném množství. Každý jedinec má odlišnou skladbu kapitálu, kterým disponuje. U každého z nich se liší mírou, v jaké ho jedinec vlastní. To lze ukázat na příkladu vládnoucích tříd. Ty mají kapitálu dostatek, zatímco lidovým vrstvám se tohoto kapitálu v takové míře nedostává. Kapitál tak mezi jedinci není přerozdělován rovnoměrně, a zároveň ani náhodně. (Montoussé, Renouard, 2005: 89)

Kapitálem Bourdieu myslí akumulovanou práci, se kterou je spojen požadavek, že do ní jedinec musí investovat čas. Například naplnění ekonomického kapitálu dosáhne jedinec tak, že „*vyjadřuje množství peněz a majetku*“. Školní vzdělání umožňuje jedinci disponovat kapitálem kulturním a sociální kapitál přináší jedinci vztahy, o které se může opřít. (Pullman, 2007: 502)

Z řečeného tedy vyplývá, že myšlenka kapitálu se v Bourdieuho pojetí jeví jako důležitý indikátor. Pomocí něho jsme totiž schopni určit míru výhod, které jedinec bude ze společnosti čerpat pro svou sociální pozici.

3.1 Druhy kapitálu

Co se týče základních typů kapitálu, Bourdieu rozlišil kapitály: kulturní, ekonomický, sociální a symbolický. (Montoussé, Renouard, 2005: 89) Druhy kapitálu vymežil Bourdieu proto, aby určil hlavní zdroje utváření tříd. Příslušnost ke třídě se tedy odvíjí od množství kapitálu, kterým jedinec disponuje. (Pullman, 2007: 503)

Lze tedy říci, že vymezení druhů kapitálu nám tak umožňuje definovat či předurčit, kde se jedinec bude ve společenské hierarchii nacházet. Jakou zde bude zaujímat pozici. Tyto kapitály jsou významné v tom, že dle jejich objemu lze predikovat sociální vývoj jedince v rámci společnosti.

3.2 Kulturní kapitál

Prvním druhem kapitálu, kterým se budu zabývat, je kapitál kulturní. Tento druh kapitálu nabývá 3 forem, mezi něž patří: „*habitus, vlastněné kulturní statky (obrazy, apod). a vzdělání*“. (Montoussé, Renouard, 2005: 89) Tyto koncepty, které se objevují v kulturním kapitálu Bourdieu využívá k tomu, aby vysvětlil sociální nerovnosti ve vzdělání. (Montoussé, Renouard, 2005: 89)

Dle Bourdieua existují 3 formy kulturního kapitálu, a to: vtělený, objektivizovaný a institucionalizovaný. První zmíněná forma kapitálu se vyznačuje tím, že jedinec v rámci socializačního procesu získává intelektuální a vtělené dispozice, kterými pak disponuje. Další formou je objektivizovaný kapitál, kterým jsou „*kulturní artefakty, například obrazy, sochy, knihy, fotografie a nástroje*“ a posledním je kapitál institucionalizovaný, kterým Bourdieu myslí „*akademické tituly a vědecké hodnosti*“. (Katrňák, 2004: 42)

Kulturní kapitál je dle Bourdieua chápán jako „*zvláštní forma předpokladů jedince nebo skupiny k dosažení určitého sociálního statusu*“. (Hubáček, 2000: 95)

Bourdieu je toho názoru, že se jedinci snaží začlenit do sociálních pozic ve společnosti svým jednáním, které by jim přineslo privilegované postavení. V této sociální pozici pak musí být jedinci schopni osvojit si a orientovat se v daných způsobech jednání, symbolických významech, které jsou jedincům v této vrstvě předkládány. (Hubáček, 2000: 96)

Kulturní kapitál je pro jedince dovedností, o kterou není možné přijít a nelze ani ztratit. (Katrňák, 2004: 41, 42) Jako ostatní druhy kapitálu má schopnost reprodukce a je spojen s konkrétní osobou, s jejím chováním a názory. (Katrňák, 2004: 42)

Kulturní kapitál byl formulován Pierrem Bourdieuem a Jeanem-Claudem Passeronem roku 1977. Ten chápou jako již zmiňovanou „*dovednost, která plyne z kulturní kvality prostředí, v němž člověk vyrůstá*“. (Katrňák, 2004: 41)

Jedinci, pocházející z vyšších společenských vrstev mají vyšší úroveň kulturního kapitálu, kterou „*zdědily po svých rodičích*“. (Katrňák, 2004: 41)

3.2.1 Uplatnění kulturního kapitálu ve vzdělávacím systému

K uplatnění kulturního kapitálu se dá říci, že je to „*um, který si člověk v rodinném prostředí osvojil, jsou to znalosti, které zde získal*“. (Katrňák, 2004: 41, 42) Bourdieu k tomu ve svých myšlenkách dodává, že vyšší společenské vrstvy jsou „*díky prostředí, ve kterém vyrostly více obeznámeny s dominantní kulturou, vyznají se v ní a orientují se v jejích pojmech*“. (Katrňák, 2004: 41, 42)

Zároveň jedinci z vyšších vrstev zmíněnou kulturu ovládají a internalizují do sebe normy v ní obsažené. *„Díky tomu se jeví jako nadanější a inteligentnější, učitelé s nimi snáze komunikují a věnují jim větší pozornost“*. (Hubáček, 2000: 96)

Charakteristickými vlastnostmi, které předpokládají pro jedince ve vzdělávacím systému úspěch, patří lingvistické schopnosti a kulturní znalosti. Ty škola nejen oceňuje, ale také jedince z vyšších společenských vrstev zvýhodňuje oproti těm, kteří pochází z vrstev nižších. (Katrňák, 2004: 41, 42)

To, v jaké míře je jedinec schopen do sebe internalizovat formy kulturního kapitálu, je spojeno také s tím, jakého vzdělání jedinec dosáhne. Jak již bylo zmíněno, kulturního kapitálu se nabývá především v rodině, od které se odvíjí to, s jakou mírou jedinec půjde například do vzdělávacího systému. Zde vyvstává opět problém s tím, co již bylo výše řečeno. Tedy to, že kulturní kapitál není rovnoměrně přidělen jedincům ve společnosti. A to z toho důvodu, že *„skrytě reprodukuje sociální nerovnosti ve společnosti“*. (Hubáček, 2000: 96)

Vládnoucí vrstvě kulturní kapitál poskytuje vstup do privilegovaných vrstev, které jsou schopny si toto postavení udržet. Nižším vrstvám ve společnosti blokuje přístup ke zvýšení jejich sociální mobility. Z toho důvodu tak kulturní kapitál působí ve vzdělávacím systému jako důležitý aspekt při rozřazování jedinců ve společnosti. Působí jako místo, které se *„podílí na autoreprodukci jednotlivých společenských vrstev a pomáhá redukovat danou strukturu společenských vztahů“*. (Hubáček, 2000: 97)

Lze tedy říci, že největší profit ze vzdělávacího systému získávají ti žáci, kteří se nacházejí ve vyšších třídách, což umocňuje a dále reprodukuje nerovné postavení nižších tříd. Dominantní kultura, ve které byly vyšší třídy vychovávány, utlačuje jedince z nižších tříd. Tuto skutečnost, kdy mezi jedinci existuje asymetrický vztah, dále umocňují

další instituce ve společnosti. Jako příklad může sloužit právě zmiňovaná škola. Ta umocňuje dominantní postavení jedinců a zároveň reprodukuje sociální status jedinců z nižších tříd. Tento fakt je však způsoben i tím, že jedinci z odlišného kulturního prostředí hovoří jiným jazykem⁴

V Bourdieuho myšlence kulturním kapitálu považováno za vhodné to, aby byl jedinci vlastněn a také vyhledáván. Jeví se to jako pozitivum ve vzdělávacím systému, jehož charakter je určován vládnoucí vrstvou. Zde jedinci definují, jaké symbolické a jazykové kódy se při školní komunikaci budou užívat (Hubáček, 2000: 96)

Z výše řečeného plyne, že Bourdieu a jeho myšlenka kulturního kapitálu odkazuje k systematickému rozřazování jedinců ve vzdělávacím systému. Zde hrají také významnou roli jazykové kódy. Ty se vyskytují u jedinců, kteří byli poučeni o tom, jak reprodukovat svou dominantní

---

⁴ Odlišné řečové chování vyšších a nižších společenských vrstev je sociálně diferenciováno. Basil Bernstein je toho názoru, že odlišné formy řečového chování jsou způsobeny právě tím, že jedinec pochází z jiného sociálního prostředí. Na tomto základě tak rozděluje 2 způsoby řeči. Tyto formy jsou rozdílné v tom, se liší „*způsobem spojování slov, konstrukcí věty*“. (Keller, 2005: 60) Jako první způsob definuje řeč veřejnou, která je užívána jedinci z nižších vrstev. Zatímco příslušníci středních vrstev užívají řeč formální. Bernstein Tento jev ukazoval na žácích ve vzdělávacím systému. Veřejná řeč se v komunikaci mezi jedinci vyznačuje tím, že ve své promluvě užívají krátkých vět. Zde jsou často užívány osobní zájmena „*jejichž význam má být zřejmý z kontextu*“. Dále se omezují na užívání „*adjektiv a adverbii*“. (Keller, 2005: 60) Naproti tomu formální řeč se vyznačuje gramatickou strukturou, ve které jsou obsažena adjektiva, adverbia a „*komplexní větné konstrukce s množstvím spojek a vztažných vět*“ a „*přísluvečných určení*“. (Keller, 2005: 60) Veřejná řeč slouží k tomu, aby se v rámci jejího uplatňování posilovala mezi ostatními jedinci solidarita, skupinová soudržnost a názory v ní obsažené. (Keller, 2005: 60)

kulturu. Jazykovými kódy se zabýval Basil Bernstein ⁵, který stejně jako Bourdieu pojednával o nerovnostech ve vzdělávání.

Škola je totiž dle Bernesteina místem, kam děti přicházejí, a kde se jejich „odlišnosti promítají do školního výkonu“. (Katrňák, 2004: 35) Školní selekce odkazuje k tomu, že děti z nižších sociálních tříd, končí stejně jako jejich rodiče ve stejném společenském postavení. Společenské nerovnosti mezi jednotlivými rodinami udržuje stát. „Protože používá školu jako nástroj socializace dětí do společenských tříd“. (Katrňák, 2004: 36)

Bourdieu přístup Bernesteina zužitkovává a pomocí konceptu habitu „spojuje strukturální bariéry s kulturou jednotlivých vrstev“. (Katrňák, 2004: 52, 53)

---

⁵ Bernstein je toho názoru, že ve verbální komunikaci se u dětí z různých sociálních vrstev utváří odlišné jazykové kódy či formy řeči. Mezi dětmi se tak vyskytují odlišnosti ve způsobu komunikace. Ty „mají zásadní vliv na jejich pozdější úspěch ve škole“. (Giddens, 1997: 398) Bernstein tak rozlišuje omezené kódy, které se objevují u příslušníků nižších vrstev. Jejich kódy se vyznačují tím, že „komunikace spočívá na nevyslovených předpokladech, jejichž znalost je považována za samozřejmou“. (Giddens, 1997: 398) Typ komunikace nižších vrstev se nachází v jejich kulturním prostředí, ve kterém není potřeba normy a hodnoty nějakým způsobem verbalizovat. Komunikace mezi jedinci je založena na tom, že i přes skupinové normy, které do sebe internalizují, je těžké určit, „proč se jejich chování právě těmito normami řídí“. (Giddens, 1997: 398) Jako druhý typ kódu vymezuje Bernstein otevřené kódy, které jsou užívány jedinci ze středostavovských rodin. Jejich komunikace je postavena na verbálních projevech, které „jsou méně vázány na specifický kontext a umožňují jim snáze zobecňovat a vyjadřovat abstraktní představy“. (Giddens, 1997: 398) Příkladem může být rodina, jak se chová k dítěti z nižších vrstev a ze středostavovských rodin. „Chce-li dítě v dělnické rodině příliš mnoho sladkostí, řekne mu matka „Tak a dost!“ Ve středostavovské rodině mu nejspíš vysvětlí, že sladkosti jsou nezdravé a kazí se po nich zuby“. (Giddens, 1997: 398)

3.3 Ekonomický kapitál

Druhým druhem kapitálu, kterým se budu zabývat, je kapitál ekonomický. Ten budu v následující části své práce charakterizovat a zároveň ho zde propojím s kapitálem kulturním, který byl zmiňován již výše.

Ekonomický kapitál v sobě zahrnuje především to, jakým vlastním majetkem jedinec disponuje a jaké má příjmy. Bourdieu chápe vlastnictví ekonomického kapitálu jako dominantní princip, který zakládá sociální hierarchii. Ekonomický kapitál se propojuje s kapitálem kulturním, „*ve smyslu dosaženého vzdělání, kulturních kompetencí a znalostí*“. (Bourdieu, 2010: 451)

Dle Bourdieua se ve společnosti odehrává boj o moc, kam spadá jak soutěžení o materiální, tak i symbolické statky. Tyto 2 druhy statků jsou ve společnosti nejen objektem směny, ale jsou také předávány po generacích, a tak „*se stávají prostředkem boje o moc*“. (Bourdieu, 2010: 451) Jednotlivci či skupiny ve společnosti zauímají určitou pozici v hierarchickém řádu a snaží se tyto 2 druhy statků udržet či směnit. Jejich strategie jsou orientovány „*bud' na ekonomické nebo kulturní formy kapitálu*“. (Bourdieu, 2010: 451)

Oba druhy kapitálu, jak ekonomický, tak kulturní, se uplatňují v sociálním prostoru. Zde jsou totiž jedinci či skupiny „*rozmístěni podle pozic stanovených statisticky na základě dvou principů diferenciac*“. (Bourdieu, 1998b: 13) Výše uvedené dva druhy kapitálu se s největší mírou nacházejí v nejpokročilejších společnostech, mezi které patří například Spojené státy, Francie či Japonsko. V těchto zemích aktéři „*mají tím víc společného, čím blíže k sobě mají v těchto dvou dimenzích*“. (Bourdieu, 1998b: 13) Jelikož „*prostorové vzdálení na papíře odpovídá vzdálenosti společenské*“. (Bourdieu, 1998b: 13)

Zde se aktéři dělí dle toho, jakým celkovým kapitálem ve společnosti disponují. Podnikatelé, příslušníci svobodných povolání či univerzitní profesori disponují největším objemem kapitálu. Stojí totiž v opozici vůči „*činitelům ekonomicky a kulturně nejchudším, například nekvalifikovaným dělníkům*“. (Bourdieu, 1998b: 14)

Jak kulturní, tak ekonomický kapitál mají také společné to, že jsou důležitou součástí životních strategií jedince. Míra těchto kapitálů se odvíjí od toho, jakou míru úsilí budou schopni za dobu studia vyvinout k jeho dokončení, a zda v jeho průběhu budou čerpat výhody ze školního systému či nikoliv.

3.4 Sociální kapitál

Dalším druhem kapitálu, kterým se budu zabývat, je kapitál sociální. Ten „*představuje sumu aktuálních i potenciálních zdrojů*“. (Keller, 2000: 95) Těmi jedinec disponuje díky tomu, že se zná s druhými lidmi. V jaké míře disponuje známostmi a styky, které se pro jedince stávají užitečnými. (Keller, 2000: 95)

Bourdieu vychází z toho předpokladu, že úspěšnost ve společnosti se zvyšuje, jestliže jedinec disponuje kapitálem kulturním či finančním. Množstvím kontaktů, které má k dispozici, mu umožňuje čerpat pro sebe od ostatních jedinců ekonomický, kulturní a symbolický kapitál. Jedinec, který těmito kapitálem disponuje, získává a využívá výhody, které z jejich vlastnění plynou. Nejenže dokáže využít toho, jaké služby nabízí ostatním, ale také to, co sami tito jedinci nabízejí. Výhody z tohoto kapitálu jsou symbolické povahy, které se vážejí na prestiž „*spojenou s kontakty s užitečnými a vyhledávanými lidmi*“. (Keller, 2000: 95)

Pokud dokáže jedinec efektivně využívat svůj sociální kapitál, nejen reciproční vztahy, ale i to, že začne být ostatními lidmi vyhledáván, způsobuje, že jeho kapitál se bude zvyšovat.

Pokud tímto kapitálem chce jedinec nadále disponovat, je zapotřebí, aby udržoval a vyhledával užitečné a jemu prospěšné kontakty a známosti. Díky tomu se mu tyto sociální investice vracejí v momentě, kdy je sám druhými vyhledáván. Pokud jedinec disponuje velkým množstvím tohoto kapitálu, nepotřebuje již znát všechny lidi, kteří mu zpětně pomohou jeho sociální kapitál zvyšovat (Keller, 2000: 95)

Shrneme – li výše uvedené, můžeme konstatovat, že nejen symbolický kapitál, o kterém budu pojednávat níže, tak již zmíněné 3 druhy kapitálů (ekonomický, kulturní, sociální) lze nalézt u každého aktéra. Všechny 4 typy kapitálu mají společné to, že produkují sociální nerovnosti mezi lidmi. Jedinec, je tedy do určité míry závislý právě na objemech jednotlivých kapitálů. Podle nich je také společností posuzován. Jeho postavení v sociální hierarchii je tímto dané a pro některé jedince neměnné.

3.5 Symbolický kapitál

Posledním druhem kapitálu, kterým se budu zabývat, je symbolický kapitál. Bourdieu ho definuje jako jakýkoliv druh kapitálu, u kterého je zapotřebí, aby byl druhými jedinci nahlížen jako něco, co sami dokáží poznat, ocenit a uznat. Takovým kapitálem tedy myslí všechny druhy kapitálu (ekonomický, kulturní, sociální, atd.). (Bourdieu, 1998b: 81)

Jako příklad symbolického kapitálu lze uvést čest. Ta je svou povahou neviditelná a vytváří ji čistě jen pověst a představy druhých lidí. A tak chování určitého jedince pak okolí bude hodnotit jako čestné či nečestné. Symbolický kapitál je tedy „*forma, již nabývá jakýkoliv druh kapitálu, jestliže je nahlížen v kategoriích vnímání daných tím, že si nahlížející osvojil dělení a opozice vepsané do struktury onoho kapitálu*“. (Bourdieu, 1998b: 81)

Tyto principy vidění a dělení nám vštěpuje stát, které odpovídají jeho vlastním strukturám. Proto stát je také „*místem par excellence, kde se koncentruje a uplatňuje symbolická moc*“. (Bourdieu, 1998b: 81)

Dále se tento druh kapitálu vyznačuje tím, že díky němu lidé disponují určitou mírou prestiže, statusu a uznání. V tomto mocenském boji se uplatňuje kritérium správných hodnot, legitimní postupy, distinktivní životní styly, atp. Pokud jedinec splňuje kritéria, která symbolický kapitál vyžaduje ke své existenci, pak pro sebe či pro skupinu může získat určité množství kulturního uznání. (Pullman, 2007: 502)

Symbolický kapitál bývá „*využíván k zastření objektivních mocenských vztahů*“. (Pullman, 2007: 502) Zde je legitimní kultura definována jak vládnoucí třídou, tak i této třídě dává možnost ospravedlňovat své pozice ve společnosti. (Pullman, 2007: 502)

Díky propojení Bourdieuho zmíněných kapitálů (ekonomický, kulturní, sociální a symbolický), „*lze rekonstruovat habitus těchto lidí, postihnout jejich blízkost v rámci sociálního pole a určit tak existující třídní konstelace či jejich proměnu*“. (Pullman, 2007: 502)

Po výčtu druhů kapitálu, se budu ve své práci věnovat další klíčové myšlence Pierra Bourdieua, kterou je habitus. Ten totiž do určité míry určuje, jakými druhy kapitálu a v jaké míře jimi bude jedinec disponovat.

4 HABITUS

Další myšlenku, kterou na tomto místě budu charakterizovat, je habitus. Ten rozpracovával ve svých dílech nejen Pierre Bourdieu, ale také Gérard Noiriel, Daniello Martucelli, Michal Pullman, atd.

Nejdříve je však třeba říci, že s termínem habitu pracoval již Aristoteles. Habitus vychází z latinského slova „hexis“, který zachovává

původní Aristotelův koncept. Pojem habitus se začal používat v době, kdy latina přestala být ústředním jazykem filozofie. To je datováno okolo 16. století. Habitus k sobě neměl přiřazený jasně daný ekvivalent, a tak začal být tento termín obecně předkládán. Aristoteles chápal hexis jako znalosti, které se dají definovat jako morální ctnosti. V obecném měřítku tak ctnost chápal jako jakýsi stav charakteru (Malikail, 2003) ⁶

Mezi další autory, kteří habitus později interpretovali, patří například Gérard Noiriel. Ve svém díle Úvod do sociohistorie o habitu říká, že *„označuje jedinci začleněné dispozice v rámci jejich zkušeností, dále podmíněnost z dětství i získávání reflexů a zvyků, které následně směřují jejich chování, aniž by si toho jedinci byli vědomi“*. (Noiriel, 2012: 53) Habitus je tedy dle něj chápán jako *„strukturovaná struktura fungující jako struktura strukturující“*. (Noiriel, 2012: 53)

Habitus je mentální strukturou, která zahrnuje jak schémata praktik a vnímání, tak i jejich hodnocení. *„Praktiky a jejich hodnocení jsou objektivně diferenciovány a jsou nástrojem, který je využíván ke klasifikaci jedinců. A zároveň „jsou bezprostředně vnímány pouze těmi činiteli, kteří znají kód, tedy klasifikační schémata, která umožňují pochopit jejich sociální smysl“*. (Kubátová, 2008: 48)

Habitus *„označuje systém trvalých dispozic, který je získán předčasně a je zároveň tvůrcem praktik a zásadním tvůrcem symbolické reprodukce“*. (Martucelli, 2008: 98)

Habitus se stává něčím, co do sebe jedinec vstřebává a co je do něj vkládáno již od narození. Od toho se pak dále odvíjí jeho způsoby jednání. Je chápán jako něco neviditelného, co je v lidech skryto. Ovlivňuje (habitus) jedince v každodenních situacích, i když si to

---

⁶ <http://www.minerva.mic.ul.ie/vol7/moral.html> (staženo dne: 10.2 2013)

neuvědomují. Jednání jedinců se tedy odvíjí od toho, jaký byl po celý život ustavován jejich habitus – v rámci jakého habitu se narodili.

Český historik Michal Pullman se také zabýval definicí habitu. O habitu říká, že určuje to, v jaké perspektivě bude jedinec přemýšlet, hodnotit, vnímat jevy okolo sebe. (Pullman, 2007: 501)

Jedincův habitus neřídí jeho jednání ve své úplnosti, je jen určujícím faktorem, který ho ovlivňuje v jeho možném jednání a jeho způsobu provedení. Jedinec je dle Bourdieuho „*společensky podmíněný aktér*“, jelikož není ani autonomním subjektem s individuálním a svobodným rozhodováním, tak ani „*automaticky činné individuum, jehož jednání by bylo plně determinováno sociálními strukturami*“. (Pullman, 2007: 501)

Bourdieuho cílem bylo propojit vědění aktérů s jejich praktickým jednáním, a tak chápe habitus jako „*soubor dispozic historických aktérů, které se vytvářejí v procesu socializace*“. (Pullman, 2007: 501) Habitus je předurčujícím faktorem k tomu, jaké preference či strategie bude jedinec ve společnosti zastávat. Jedinci jsou přesvědčeni, že jednají dle své vlastní vůle a sledují domněle své zájmy. Ale je to právě habitus, který vede lidi k určitým strategiím. Jedinci totiž svůj habitus „*nevnímají, nereflektují*“. (Pullman, 2007: 501)

4.1 Utváření habitu

V životě jedince se habitus utváří „*rodinnou výchovou, vzděláním, pracovním prostředím, politickými poměry*“. (Kraus, 2008: 139) Komunikační návyky jedince jsou stejné i tehdy, pokud se jedinec nachází ve společenských změnách, jakými mohou být například revoluční převraty či různé druhy krize. Habitus je jakýmsi osobnostním stylem, který se objevuje v praktickém chování a vyjadřování „*v nejrůznějších oborech lidské činnosti*“. (Kraus, 2008: 139)

Habitus jako systém dispozic je neustále tvořen, což je dáno tím, že okolo jedince vznikají neustále nové situace. Tento fakt je jedinci přijímán, jelikož určité situace vnímají odlišným způsobem. A také ve svém důsledku odlišně jednají. (Katrňák, 2004: 42) Jejich rozdílné jednání je tak odvozeno od toho, že mají odlišné společenské postavení a rozdílný typ habitu. (Katrňák, 2004: 42)

Jako identifikovatelnou manifestaci habitu Bourdieu zmiňuje výslovnost. Jelikož ta je příznakem sociální příslušnosti toho, kdo promlouvá. (Kraus, 2008: 139)

Jak již bylo výše zmíněno, habitus je získáván v procesu socializace, utváří systém preferencí a zároveň jedinci předurčuje, jakým způsobem bude ve společnosti jednat. Tento způsob jednání vyplývá ze sociálních zkušeností jedince, které se vážou k určité sociální třídě či kultuře. U lidí, kteří se nachází v podobném prostředí, a kde jsou nastaveny srovnatelné životní podmínky, budou mít tito jedinci podobný habitus. Což se bude odrážet na podobně společné vizi světa a podobném životním stylu. (Montoussé, Renouard, 2005: 89)

Co se týče ztráty habitu, ve svém důsledku tento jev vede k tomu, že jedinec dochází ke „*zklamání habituálních očekávání, zhroucení ustavených cílů, pravidel hry a nezřídka formulaci nových cílů*“. (Pullman, 2007: 503)

4.2 Funkce habitu

„*Jednou z funkcí pojmu habitus je, že vyjadřuje jednotný praktický styl činností a statků určitého jednotlivého aktéra nebo třídy aktérů*“. (Bourdieu, 1998b: 14)

K tomuto jednotnému stylu se jedinci vztahují a je jim zde společné to, že mají podobné volby, statky či praktické činnosti. Díky těmto rysům

se jedinci v tomto celku sjednocují. Každá třída má odlišnou podobu habitu. Jelikož slouží jako „*generativní principy odlišných a odlišujících praktických činností*“. Jako příklad může sloužit protiklad dělníka a továrníka. (Bourdieu, 1998b: 16)

Dělník se svým způsobem života systematicky liší od způsobů, které ve svém životě užívá továrník. Mezi odlišnosti způsobu života u továrníka a dělníka patří například to, co jí a jakým způsobem, jaké pěstují sporty, jaké jsou jejich politické názory a způsoby, jakými je vyjadřují. (Bourdieu, 1998b: 16)

Z výše uvedeného plyne, že jedinec disponuje takovým habitem, který získal v prostředí, kde byl vychováván. A tak může ve společnosti nalézt aktéry, kteří se k jeho habitu vztahují více či méně. Dle toho pak v určité situaci mají lidé odlišné nebo naopak podobné názory. Právě habitus je onou strukturou, která předurčuje, jakým způsobem budou jedinci daný jev ve společnosti nahlížet.

Habitus tak patří mezi klasifikační schémata, která se zabývají principy klasifikace, viděním světa či rozlišováním vkusu. Například co je dobré či špatné, správné či nesprávné či co je elegantní, a co vulgární, atd. Tedy, že „*jedno chování nebo dokonce i majetnictví jedné a téže věci se jednomu může zdát elegantní, druhému namyšlené či afektované, třetímu vulgární*“. (Bourdieu, 1998b: 16) Habitus jako klasifikační schéma způsobuje vytváření odlišností mezi jedinci. Lidé jsou tak diferenciováni do různých společenských pozic. (Bourdieu, 1998b: 16)

Díky habitu je život „*kolektivně organizován, aniž by byl výsledkem organizační práce nějakého dirigenta*“. (Martucelli, 2008: 98) Strukturuje jedincův sociální život, ve kterém vůči rizikům a nejistotám praktik nastoluje chvilkový soulad. Je to „*způsob přijatého ovládní, fungujícího s automatickou jistotou instinktů*“. (Martucelli, 2008: 99)

5 SOCIÁLNÍ POLE

Dalším Bourdieuho konceptem, kterým nebudu zabývat, je sociální pole.

Pole je tedy teoreticky strukturovaný prostor, k jehož existenci je zapotřebí nejprve izolovat vlastnosti, které jsou pro zkoumané jedince vlastní. Jedinci jsou zde mezi sebou jak v objektivních vztazích, tak i s různými formami dominance, „*které je staví do protikladu*“. (Noiriel, 2012: 53)

Sociální pole je tedy místem, v němž probíhá boj o to, jakou mírou dominance bude jedinec disponovat.

Ve svém díle *Practical reasons*⁷ Bourdieu poukazuje na to, že v mocenském poli žijí jedinci jako v prostoru, ve kterém jsou schopni vlastnit alespoň jeden druh kapitálu. Zároveň tento kapitál mají v dostatečném množství. To jim tak umožňuje, že mohou toto pole ovládat a zvyšovat relativní hodnoty různých druhů kapitálu. Příkladem může být to, že mezi kulturním kapitálem a kapitálem ekonomickým panuje poměr, který se navzájem může proměňovat. (Bourdieu, 1998a: 34) Každé pole se vyznačuje tím, že má svá pravidla. Jako příklad uvádí Aimová pole ekonomické, mediální, právní, kulturní, atd. Ty jsou rozdílné dále v tom, že kladou na jedince odlišné nároky. (Aimová, 2010: 238)

Sociální pole popisuje vnější prostředí jedince. Toto prostředí na členy společnosti vyvíjí nátlaky, aby se určitým způsobem chovali a dodržovali stanovená pravidla. (Aimová, 2010:237, 238)

---

⁷ Vyšlo ve francouzském originále roku 1980 – *Le sens pratique*, Paris. Editions de Minuit

Bourdieu je toho názoru, že společnost je „rozčleněna do různých sociálních skupin, a také, že je sociální prostor rozdělen na množství sociálních polí“. (Montoussé, Renouard, 2005: 90) Mezi tato pole patří například školství, politika, náboženství, kultura, atd. To, jakou pozici bude mít jedinec v určitém sociálním poli, závisí na tom, jaké mu je přiděleno množství kapitálu. Druh kapitálu je odvozován dle toho, v jakém typu pole se jedinec nachází. Kapitál je však ve společnosti nerovnoměrně přidělován. A tak jedinci, kteří si vydobývají určité postavení ve společnosti, vždy budou mít postavení v sociální hierarchii buď vyšší nebo nižší. (Montoussé, Renouard, 2005: 90) Každé pole má svá pravidla hry, na jejichž základě je pak definováno to, jaká jsou kritéria úspěchu. A tak „kvality nezbytné k dosažení studijních úspěchů se tedy odlišují od těch, jež jsou vyžadovány např. ve světě módy, politiky či sportu“. (Montoussé, Renouard, 2005: 90) Sociální pole je místem, kde se směřují specifické statky. Zde platí, že nabídka reaguje na poptávku, „která závisí na kulturním kapitálu každého zúčastněného“. (Montoussé, Renouard, 2005: 90) Nabídka i poptávka determinuje kulturní dění, „jež samo o sobě odráží vybavenost jedinců kulturním kapitálem“. (Montoussé, Renouard, 2005: 90)

V poli je tedy zapotřebí disponovat jistým množstvím kapitálu, od něhož se pak odvíjí to, jaké postavení budou jedinci ve společnosti zastávat.

Strategie v sociálním poli jsou odvozeny od toho, zda aktér určité sociální pole ovládá nebo v něm má pozici ovládaného. Pokud je jedinec v pozici ovládaného, přijímá strategie, díky kterým je schopen změnit stávající sociální řád. A ten ve svém důsledku dokáže obrátit ve svůj prospěch. Toho dosáhne pouze za předpokladu, že „prosadí koncepci, která pozitivně ohodnotí jejich kvality“. (Montoussé, Renouard, 2005: 91)

Nebo aktér sociální pole ovládá, a tak volí priori strategii, díky které si zachovává status quo. Tedy vzdoruje jedincům, kteří se snaží jeho sociální pole rozvrátit, a stále setrvává ve své konkrétní pozici. (Montoussé, Renouard, 2005: 91)

To, zda jedinec je schopen sociální pole ovládat nebo se v něm nechat ovládat, závisí na tom, do jaké míry přijme strategie, které zpětně dokáže obrátit ve svůj prospěch. Prostředkem, kterým se tak může prosadit o pozici v sociálním poli, je jazyk.

6 SOCIOLOGICKÝ PŘÍSTUP K JAZYKU PIERRA BOURDIEUA

Pro obecnou definici jazyka budu vycházet z knihy *Myslet sociologicky* od Zygmunta Baumana a Tima Maye. Ti ve své knize charakterizují jazyk jako „znakový systém specializovaný na funkci komunikace“. (Bauman; May 2004: 162) Znaky jsou zde obsaženy v neomezeném množství a hlasové zvuky, které vydáváme, lze „modulovat nekonečným množstvím naprosto libovolných způsobů“. (Bauman; May 2004: 162) V různých jazycích je tak možné vytvářet potřebné opozice, jako například malý-velký, chlapec-dívka atd. (Bauman; May 2004: 162)

Dále nejen Pierre Bourdieu, ale i Michel Foucault zdůrazňují, že v jazyku je také obsažena moc. Moc tak prostřednictvím jazyka „omezuje to, o čem je možno mluvit“. (Bauman; May 2004: 163)

Co se týče sociologického přístupu k jazyku, Bourdieu je o každém jazykovém projevu přesvědčen, že v sobě obsahuje sociální strukturu. Jazykový projev v jeho úvahách může být jak povahy veřejné, tak i úzce osobní. (Kraus, 2008: 140)

Ve fenoménu jazyka Bourdieu charakterizoval také promluvu, kterou chápe jako akt výměny. Zde se nachází jedinci, kteří disponují

určité množství jazykového kapitálu. Také jazykové kompetence, kterými jedinec disponuje, se u každého individuálně liší a zároveň nejsou rozloženy rovnoměrně. (Kraus, 2008: 141) Mezi společenskými třídami probíhá komunikace, která je ovlivněna ideologickými konotacemi. „*V tomto pojetí má každá třída svůj řečový styl*“, o němž budu níže pojednávat. (Kraus, 2008: 141)

Jazyk se snaží Bourdieu uchopovat v jeho autentické podobě a k jeho lepšímu znázornění užívá školní systém. Ten se „*zasazuje o výchovu ve spisovném jazyce*“. (Kraus, 2008: 140) Jazyk je ve své podstatě činitelem jistých bariér pro děti, „*v jejichž rodinách se hovoří dialektem, a které spisovnému jazyku běžně nerozumějí*“. (Kraus, 2008: 140)

Těmto dětem pak škola dekonstruuje jejich způsoby, jak porozumět „světu“ vzdělávacího systému. (Kraus, 2008: 140) Ve vzdělávacím systému se tak škola jeví jako instituce, vytvářející symbolické násilí. A to z toho důvodu, že jejím „*cílem je udržení řádu*“. (Kraus, 2008: 140)

Existuje zde tak určitý způsob boje mezi jedinci, který je zapříčiněn povahou jazyka. (Jenkins, 2002: 157)

7 ÚLOHA JAZYKA V MOCENSKÝCH VZTAZÍCH

Z výše zmiňovaného tedy vyplývá, že jazyk se jeví jako důležitý nástroj v prostředí školy. Školní instituce fungují na základě souboru profesionálů a snaží se vnutit všem svým občanům kulturní normy. A to nejen zde, ale i v literatuře, komunikačních prostředcích, atd., jsou založeny na vztazích na dálku. (Noiriel, 2012: 54)

Noiriel na příkladu školství ukazuje, že prostředí školy se pro jedince stalo místem boje. Zde totiž určití jedinci (v tomto případě učitelé) disponují monopolem užívání legitimního jazyka. Tímto se tak škola stává

institucí „*umožňující ve světě založeném na vztazích na dálku vnutit všem občanům dominantní kulturní normy*“. (Noiriel 2012: 54) Ve škole dochází na socioprofesní úrovni k neustálému reprodukování nejen nespravedlností, ale i nerovností. (Noiriel 2012: 54)

Jazykové vztahy mezi jedinci jsou vždy svou povahou mocenské. Je to způsobeno tím, že i ty nejjednodušší jazykové výměny probíhající v běžných interakcích, jsou komplexní a rozvětvenou sítí mocenských vztahů. Zde je mluvčí obdařen autoritou, kterou disponuje v určitém množství a tuto autoritu v určité míře rozkládá mezi ostatní jedince. (Jenkins, 2002: 154)

Co se týče jazyka a jeho využití ve školním prostředí, jazyk je výhodně využíván zejména jedinci z vyšších vrstev. Tito jedinci disponující legitimním jazykem, který do sebe během života internalizovali. Jazykem, který jim byl předán od rodiny, a který byl na ně během života přenesen. (Gay, 1998: 137-156)⁸

Jak již bylo výše uvedeno, škola působí jako sociální instituce, která vytváří vůči jedincům symbolické násilí. V těchto institucích se jazyk projevuje svou latentní (skrytou) povahou. Latentní povaha jazyka je charakteristická tím, že funguje jako nástroj ovládnutí a jako tvůrce institucionálního násilí. Pomocí jazyka tvoříme slova, kterými jsme schopni ovlivňovat jedince a podsouvat jim své názory, vize o světě, atd. (Gay, 1998: 137-156)⁸

K úloze jazyka se váže to, že se ve světě stáváme čím dál více podřízenější požadavkům kladeným v komunikaci. Jedinci, pokud jsou vyloučeni ze školního systému, pozbývají možnosti se veřejně vyjádřit i v dalších sférách společnosti. Například v oblasti politické, mediální, kulturní, atd. (Noiriel 2012: 54, 55) To chápou jako nespravedlivé a nabývají přesvědčení o oprávněnosti svého úsudku. Což dle Noiriela ve

výsledku vede k tomu, že jim privilegovaní jedinci podsouvají pokřivený obraz sebe sama. (Noiriel 2012: 55)

Úloha jazyka v mocenských vztazích tkví v tom, že jedinec „*disponuje mocí veřejně pojmenovávat ostatní, přispívá zásadním způsobem k vytváření jejich individuální a kolektivní identity, a směřuje tedy i smysl jejich existence*“. (Noiriel, 2012: 53)

Jazyk je důležitým nástrojem, který určuje, kdo bude ve společenské sféře podsouvat ostatním lidem své názory, pozice, legitimní normy, atd. Ve své podstatě je mocenským nástrojem, který vytváří nerovné postavení mezi jedinci. A to například ve zmíněném prostředí školy, politice, médiích, atd.

Bourdieu dále tvrdí, že jazyk je důležitým ukazatelem, jaké společenské postavení jedinec ve společnosti zastává. Mluvit určitým jazykem je pro Bourdieua znakem toho, že jedinec přijímá určité normy ve společnosti. Vytváří tak lingvistické společenství, ve kterém je moc nerovnoměrně rozdělena. Je proto nemožné, aby byl jazyk oddělen od sociálních tříd a postavení, které jedinci zaujímají ve společnosti. (Gay, 1998: 137-156) ⁸

Lze říci, že jazyk v sobě obsahuje mocenské struktury, které ovlivňují společenské chování a jednání jedinců. Symbolická moc jazyka je na jedince uplatňována těmi, kdo disponují legitimním jazykem.

Co se týče symbolické moci jazyka, Bourdieu uvádí 2 faktory, které dokazují její existenci. Prvním projevem je to, že užíváním jazyka jsme schopni vše vyjádřit. Zároveň také promlouvat k druhým, aniž by promluva mluvčího obsahovala nějaká zásadní sdělení. To znamená, že „lze

---

⁸ <http://www.philosophy.uncc.edu/wcgay/pubexposeovercomlvla.htm> - (staženo dne: 17.2 2013)

produkovat promluvy formálně správné, ale sémanticky bezobsažné. (Radimský, 2008: 224) Jazyk funguje jako nástroj moci *par excellence*, což lze vidět na příkladu politických projevů. Politické proslovy „*sice neměly žádný smysl, avšak i přesto měly svou funkci: veřejně potvrzovaly a utvrzovaly moc řečníka na tribuně*“. (Radimský, 2008: 224)

Jako další příklad může sloužit oblast práva, ve které zákonodárci „*svou promluvou vytváří něco zcela nového, co zde předtím neexistovalo*“. (Radimský, 2008: 224)

O symbolické moci se nezmiňuje pouze Pierre Bourdieu, ale také Gérard Noiriel. Ten rozpracovává klíčové myšlenky, v nichž se zabývá symbolickou povahou mocenských vztahů. Zdůrazňuje zde především rovinu jazyka, jelikož slouží jako zprostředkovatel veškerých sociálních vztahů. Noiriel říká, že „*ti, kdo disponují mocí nad komunikačními prostředky, mají zároveň moc symbolické povahy, neboť se obracejí na veřejnost*“. (Noiriel 2012: 15)

I když jsou jedinci rozptýleni v určitém prostoru, přijímají stejné informace jako ostatní jedinci. (Noiriel 2012: 15) To ukazuje Noiriel na příkladu písma. To slouží jako účinný prostředek, jak na dálku na jedince působit. Písmo tak významným způsobem působí na emoce čtenářů, kteří mají tendenci se s příběhy, například romány, identifikovat. (Noiriel, 2012: 15-16)

Symbolická vzdálenost oddělující pisatele a čtenáře je právě způsobem, který čtenáře nutí k tomu, aby se s vyprávěnými příběhy identifikoval. „*Jedinci často přijímají označení a symboly označující skupiny nebo kategorie, s nimiž jsou spojováni, a ztotožňují se s těmi, kdo mluví jejich jménem*“. (Noiriel 2012: 16) S tím se však pojí i nevýhoda, kterou může jazyk přinášet. Jazyk se může stát příčinou stigmatizace či nenávisť vůči sobě samému. A tak někteří jedinci mohou být označováni negativně nebo v pejorativním slova smyslu. (Noiriel 2012: 16)

Z výše uvedeného vyplývá, že v naší společnosti existuje několik úloh jazyka v mocenských vztazích. Jazyk některým jedincům umožňuje, aby díky němu měli vyšší mocenské postavení, než ostatní jedinci. Díky jazyku se jeví jako autorita, která má schopnost předkládat to, co považuje za správné a co ne. Dále jedinec vytváří identitu ostatních jedinců, jelikož má díky jazyku schopnost veřejně určovat jejich smysl existence. Jazyk vytváří mezi jedinci mocenské nerovnosti, které udržuje a dále reprodukuje. Díky legitimnímu jazyku jedinec promlouvá k druhým, aniž by byla jeho promluva zpochybněna. Jazyk se také uplatňuje jako hlavní nástroj symbolického násilí ve veřejných médiích. Jeho důležitost spočívá v tom, že ovlivňuje velké masy lidí ve společnosti.

7.1 Symbolické násilí v médiích

Jak Bourdieu uvádí ve své knize *O televizi*, ta je jedním z prostředků, který se podílí na symbolickém násilí. (Bourdieu, 2002: 13, 14) Televize je charakteristická tím, že čas je v ní pojímán jako „*velmi vzácné zboží*“. (Bourdieu, 2002: 14) K lidem je totiž schopna promlouvat pouze v omezeném čase. (Bourdieu, 2002: 14)

Je-li totiž čas v televizi využíván k vyslovení malicherných věcí, je to proto, že pod nimi se skrývají věci vzácné. Bourdieu je toho názoru, že existuje mnoho lidí, pro které se televize stává jediným zdrojem informací. „*Televize má jakýsi druh faktického monopolu na formování mozku opravdu velké části populace*“. (Bourdieu, 2002: 14) A „*postupně se televize, která tvrdí, že je nástroj zaznamenávání, stane nástrojem vytváření reality*“. (Bourdieu, 2002: 17, 18) „*Stává se arbitrem přístupu k sociální a politické existenci*“. (Bourdieu, 2002: 18)

V televizi probíhá symbolické násilí, a to „*za mlčenlivé spoluviny těch, kteří je snášejí*“ a „*také často těch, kteří je vykonávají*“. Ani strana

vládnoucí, ani strana utlačovaná neví, že by produkovala či byla tomuto druhu násilí vystavena. (Bourdieu, 2002: 13, 14)

Bourdieu uvádí, že stejně jako v politickém boji, tak i televize se snaží lidem „*vnutit principy vidění světa*“. (Bourdieu, 2002: 18) „*Takové brýle, aby lidé viděli svět podle určitého dělení*“. (Bourdieu, 2002: 18) Tímto dělením vytváříme skupiny jedinců, kteří díky své mobilizaci „*mohou přesvědčit o své existenci, vyvíjet tlak a obdržet výhody*“. (Bourdieu, 2002: 18)

Bourdieu dochází k názoru, že „*ti, kdo stále ještě věří, že stačí manifestovat a nestarat se o televizi, riskují, že prohrají*“. (Bourdieu, 2002: 18)

Aby televize získala důvěru jedince, kterému interpretuje své obrazy, předkládá zde výpovědi „*intelektuálů*“ či „*televizních odborníků*“. (Aimová, 2010: 237) Ti svou přítomností zaručují nejen komentář, ale i „*plní funkci jakési legitimizační instance, zvyšující důvěryhodnost obrazů*“. (Aimová, 2010: 237)

Odhalit, kde se vyskytuje symbolické násilí, je mnohdy velmi obtížné, jelikož „*na jeho vykonávání nemá monopol žádná ze společenských institucí*“. (Aimová, 2010: 240)

Mezi nejvlivnější prostředky, které reprezentují, reprodukují a podílejí se na utváření sociálního systému, patří technologie a mediální sféra. Ty jsou schopny produkovat „*kritéria pro zvýznamňování, hodnocení a strukturování sociální skutečnosti*“, což bude ve svém důsledku „*definováno jako reálné*“. (Aimová, 2010: 246)

Lze tedy konstatovat, že prostřednictvím médií je ovlivněno velké množství jedinců. Autorita zde je schopna svými názory ovládnout masovou část společnosti. Je tak na této autoritě, kam povede většinové mínění a názory jedinců. Ti, kteří jsou podřízeni autoritě, se s ní dostávají

do mocenských vztahů, které jsou svou povahou asymetrické. Jelikož v tomto vztahu je jasně stanoveno, kdo autoritou disponuje, a kdo je jí podřízený.

7.2 Mocenské vztahy

Co se týče mocenských vztahů, jsou fenoménem, který hraje významnou roli ve společnosti. Tento fenomén je důležité reflektovat z toho důvodu, že oproti ostatním jedincům udržuje vládnoucí třídu v jejím vyšším postavení. Mocenské vztahy vytváří nerovné postavení mezi jedinci, které je nadále udržováno a reprodukováno. Jak již bylo výše zmíněno, mocenské vztahy se pojí se vzděláním jedince. A to proto, že vzdělání je nezanedbatelným faktorem pro udržování hierarchie v sociálním řádu. Ve vzdělání platí, že mocenské vztahy nikdy nezmizí a budou se i nadále udržovat. (Muniz, 1-2)⁹

Vzdělání je důležitým faktorem, který od sebe jedince navzájem odlišuje a kategorizuje v třídní hierarchii. Také v dnešní společnosti je velmi důležité, jaké má jedinec vzdělání. Slouží tak jako nástroj k symbolickému boji a je ukazatelem toho, kam bude jedinec ve společenském žebříčku zařazen. (Muniz, 1-2)⁹

7.3 Význam jazyka

Výše zmíněná charakteristika mocenských vztahů, má ve společnosti svůj význam. A to proto, že v nich hraje významnou roli jazyk. Dle Bourdieua a dalších autorů, je jazyk významnou součástí života jedince. Bourdieu je toho názoru, že jazyk má schopnost sloužit jako

---

⁹ <http://www.ssc.wisc.edu/~jmuniz/bourdieu.pdf> (staženo dne: 10.2 2013)

nástroj moci neboť je prostředkem, jímž mluvčí nevědomky vládnou. (Radimský, 2008: 223)

Jazykové komunikace, jež se ustavují mezi jednotlivými mluvčími, chápe Bourdieu jako soupeření o symbolickou moc. Jeho tezí je to, že jazyk není neutrální, a to ze 3 důvodů.

Prvním důvodem je to, že díky konotaci „*mohou dva mluvčí vnímat jazykový výraz dosti odlišně, ačkoli pro oba denotuje totéž*“. (Radimský, 2008: 223) To znamená, že jedinci uchopují jazyk velmi odlišným způsobem a stejné slovo bude každý mluvčí chápat jinak. To může být způsobeno například prostředím, ve kterém se jedinec nachází. Například slovo „panelák“ bude uchopováno jinak člověkem, který žije v malé vesnici, a jinak někým, kdo bydlí v luxusním bytě ve velkoměstě. „*Konotace pojmu „panelák“ se bude lišit v závislosti na mluvčím, ale denotace bude pro všechny stejná*“. (Radimský, 2008: 223)

Lze tedy říci, že mluvčí, který promlouvá, má k dispozici jazyk, kterým ostatním dává najevo, jakou mírou moci disponuje. Zároveň také jakou míru moci na ně může uplatňovat. V komunikačním jednání jeden jedinec přijímá promluvu druhého a chápe ji určitým a zároveň jiným způsobem, než druhý jedinec.

Druhým důvodem, proč jazyk není neutrální, je problém polysémie. Ta se vyznačuje tím, že slova zde nabývají odlišných významů. V konkrétní promluvě je aktualizován pouze jeden význam, který také závisí na kontextu. (Radimský, 2008: 223)

S tím také souvisí třetí důvod, který se týká schopnosti slov měnit svůj význam v závislosti na sociálním prostředí. Tento fakt nazval polský lingvista Sergej Karcevskij projevem „*asymetrického dualismu jazykového znaku*“. (Radimský, 2008: 223)

O tomto dualismu Bourdieu říká, že se týká především hodnotících adjektiv a toho, že „*popsané jevy jsou zdrojem dynamiky jazykového systému*“. (Radimský, 2008: 223-224) Tato dynamika způsobuje, že na sociální jevy reaguje právě jazyk. Každý mluvčí má své sociální pole, ve kterém svůj vlastní jazyk nějakým způsobem užívá a posluchač „*interpretuje sdělení prizmatem pole vlastního*“. (Radimský, 2008: 224) Z toho vyvstává myšlenka, že jazyk mezi mluvčím a posluchačem není neutrální. (Radimský, 2008: 224)

To opět dokazuje, že jazyk se tak nachází v mocenských vztazích. Na jednu stranu umožňuje lidem disponovat autoritou, kterou mohou uplatňovat vůči ostatním jedincům. A na druhou stranu je původcem toho, že některým lidem, kteří jsou jazykovými schopnostmi obdařeni v menší míře, způsobuje právě ono podřízené postavení.

Radimský míní, že dle Bourdieua jazyk nefunguje pouze jako nástroj moci, ale objevuje se také v každodenní komunikaci. „*Jazyk totiž není homogenní, má své invarianty jak na ose diatopické (areální – tj. nářečí, tak) na ose diastratické (varianty typické pro určité sociální vrstvy)*“. (Radimský, 2008: 224)

Pokud jedinec mluví s ostatními jedinci v okolí, vybírá si z možných stylů, jak promluvu učinit. Zde si Bourdieu pokládá otázku, zda volba, jak promluvu činit, vychází ze svobodné volby či se vztahuje k pasivnímu podřízení vnějšího tlaku. Obě tyto alternativy nejsou schopny konkrétně vystihnout skutečnost. A tak se zde uplatňuje princip symbolické dominance, „*jež přesahuje tradiční alternativu mezi svobodnou volbou a donucením*“. (Radimský, 2008: 226)

Mluvčí, který promlouvá, je ovlivněn svým vlastním prostředím, což ovlivňuje jeho promluvu. A to tak, že svůj jazykový habitus přizpůsobuje komunikační situaci. Zde působí nějaký tlak okolností, který se svou

povahou sice nemusí projevit, ale ve výsledku „stačí, že jej mluvčí očekává, tj. že by se projevit mohl“ (Radimský, 2008: 226)

Touto nenápadnou podobou je například tón, způsob pohledu, postoj či mlčení. To, do jaké míry je schopen mluvčí tento tlak vnímat, závisí jak na něm samotném, tak na jeho habitu. Dále také na tom, do jaké míry je schopen se tomuto tlaku podřídit. Zde hraje důležitou roli jazykový kapitál, který definuje to, do jaké míry jedinec ovládá legitimní jazykovou kompetenci a legitimní (oficiální) styl. (Radimský, 2008: 226-227)

Jedinec tak přizpůsobuje svoji promluvu a její styl nové situaci, jež vyvstane. To lze ukázat na příkladu, kdy v průběhu rozhovoru, pokud se připojí do konverzace nová osoba, která disponuje vysokým společenským postavením, mluvčí pravděpodobně změní svoji promluvu. To se v praxi projevuje například změnou výslovnosti, opuštěním dialektu či přeměnou z jazyka obecného, do jazyka spisovného. Lze tedy říci, že volba stylu, kterým bude mluvčí hovořit, závisí na tlaku vnějších sil, habitu mluvčího či jeho jazykovém kapitálu. (Radimský, 2008: 227)

To jakým způsobem jedinec činí promluvu, se odvíjí od symbolické dominance. V určitých situacích jedinec přizpůsobuje svůj jazykový habitus, a tím tak činí promluvu, která by v odlišném prostředí mohla být chápána jiným způsobem. Jedinec tedy reaguje v závislosti na prostředí, ve kterém se nachází, a ve kterém na něj působí jistý neviditelný tlak, který do sebe jedinec vtěluje.

7.4 Řečové akty

Co se týče řečových aktů, dají se také počítat mezi další rozměry Bourdieuova díla. Bourdieu je toho názoru, že tyto akty stojí na dvou základních tezích. Patří se jazykový habitus, kam jsou řazeny specifické jazykové kompetence. Příkladem může být to, jak správně mluvit a také

sociální schopnost tyto pravomoci vhodným způsobem využívat. Jako druhou kompetenci užívá Bourdieu jazykový trh. (Jenkins, 2002: 153)

Střetnutí mezi nimi (jazykové kompetence a jazykový trh) pak přináší jazykový projev. (Jenkins, 2002: 154) V myšlence jazykového trhu jsou používány sankce a cenzura. (Jenkins, 2002: 153) Přičemž cenzura je chápána jako prostředek, který slouží k rozhodnutí toho, co může být řečeno a co naopak ne. (Jenkins, 2002: 155-156)

V jazykovém trhu mají jedinci právě kvůli svým jazykovým rozdílům odlišné sociální postavení ve společnosti. A to z toho důvodu, že se tyto trhy nacházejí v určitých oblastech společnosti. (Jenkins, 2002: 154)

Z výše uvedeného tak vyplývá, že řečové akty jsou důležitou součástí našeho jazykového systému. Určují, jakým způsobem jedinec bude k okolí promlouvat a jak bude užívat jednotlivé promluvy ve společnosti.

Promluva jedinců se určitých momentech liší. Na což se dá poukázat v díle od Johna Austina. Ten ve své knize *Jak udělat něco slovy* rozlišuje 3 typy řečových aktů. Mezi ně patří akty lokuční, ilokuční a perlokuční ¹⁰

---

¹⁰ O lokučním aktu Austin říká, že je synonymem pro „*akt říkání něčeho*“. (Austin, 2000: 101) Pokud něco říkáme, vytváříme tak lokuční akt. To znamená, že v dané promluvě věta nese určitý smysl. (Austin, 2000: 113) Pokud jedinec ve své promluvě varuje, informuje, přikazuje či se k něčemu zavazuje, jedná se o akt ilokuční. Posledním aktem je perlokuční, který činíme v tom momentě, kdy to, co bylo řečeno, uskutečňujeme. Autor zde pro příklad uvádí zejména „*přesvědčování, přemlouvání, odstrašování*“ nebo také „*vyvolání překvapení či uvádění v omyl*“. (Austin, 2000: 113) Všechny 3 zmíněné akty (lokuční, ilokuční a perlokuční) mají společné to, že jejich uskutečnění závisí na tom, do jaké míry je jedinec schopen tyto akty úspěšně provést. (Austin, 2000: 113) Ilokuční akt se projeví ve svém důsledku tak, že v přirozeném průběhu událostí proběhla změna. (Austin, 2000: 120) Tento akt je řádně proveden, pokud dosáhne plánovaného účinku na posluchače. (Austin, 2000: 119) Ilokuční akty vybízí k tomu, aby na ně

Z výše uvedeného plyne, že v komunikaci mezi jedinci je ilokuční akt něčím, co je mezi jedinci reálně uskutečňováno. Tento akt nabývá určitého významu a má nepřímou a nevyjádřenou komunikační sílu. Jako příklad lze uvést prosbu či tázání) Co se týče perlokučního aktu, ten je důsledkem aktu ilokučního. Pomocí něj lze dosahovat účinků. Tyto akty (ilokuční a perlokuční) mají společné to, že jsou neviditelné, a že jsou obsaženy v symbolické komunikaci.

Závěrem lze tedy říci, že Bourdieuho myšlenky jsou významným zdrojem informací pro společnost. Díky zproblematizování konceptů, o kterých pojednával, jsme tak schopni v naší společnosti definovat situace, které se v životě jedinců odehrávají. Rozpoznat či definovat situace, které v určitých momentech nastaly.

---

bylo odpovězeno. „Rozkaz vybízí k odpovědi, jíž je uposlechnutí, a slib k odpovědi, jíž je splnění slibu“. (Austin, 2000: 120) Pokud budeme učinit perlokuční akt, jeho docílení můžeme dosáhnout i bez toho, aniž bychom dostali odpověď. I beze slov jsme schopni docílit toho, že jedince můžeme přemluvit, přivést k poslušnosti či donutit, aby něčemu uvěřil. (Austin, 2000: 121)

8 ZÁVĚR

Ve své práci docházím k tomu, že úloha jazyka v mocenských vztazích tkví v tom, že jedinec ve společnosti disponuje určitou symbolickou mocí. Díky té je schopen veřejně pojmenovávat ostatní jedince a vytváří tak jejich individuální a kolektivní identitu (Noiriel, 2012:53) Mezi jedinci se totiž utváří jazykové vztahy, které mají vždy mocenskou povahu. (Jenkins, 2002:154) V jejich komunikaci jeden jedinec disponuje legitimním jazykem, který uplatňuje na druhé (Gay, 1998: 137-156) To lze ukázat na prostředí školy, kde toto asymetrické postavení mezi jedinci vede k nejen k nerovnostem, ale zároveň i k jejich reprodukci. (Noiriel, 2012: 54)

Školní systém se zde zasazuje o to, aby jedinci užívali spisovný jazyk. Ten se však stává, jak činitelem jistých bariér pro děti (jelikož nerozumí spisovnému jazyku), tak jedincům dále dekonstruuje způsoby jak porozumět světu vzdělávacího systému. (Kraus, 2008: 140) Právě zde vyvstává povaha jazyka, která mezi jedinci ve školním systému vytváří boj. (Jenkins, 2002: 157) Autoritou jsou zde učitelé, kteří legitimním jazykem ovládají ostatní. (Noiriel, 2012, 54)

Pokud se tak jedinci nepodřídí požadavkům, které jsou na ně kladeny v komunikaci, mohou být vyloučeni ze školního systému, a tak nebudou ve výsledku schopni vyjádřit se ani veřejně i v dalších sférách společnosti. (Noiriel, 2012: 54, 55) Mluvit určitým jazykem, dle Bourdieua znamená, že jedinec přijímá určité normy ve společnosti. (Gay, 1998: 137-156)

Jazyk je totiž zprostředkovatelem veškerých sociálních kontaktů a pokud jedinci disponují mocí nad komunikačními prostředky, přináší jim to moc symbolické povahy, a také to, že ze společnosti mohou čerpat jisté výhody. (Noiriel, 2012: 15) Toto disponování nad komunikačními prostředky umožňuje na druhé jedince uplatňovat symbolické násilí, které

se vyznačuje jistou mírou dominance a autority. (Aimová, 2010: 240) Dochází k němu v momentě, kdy jedinec nemá jinou možnost, než uznávat toho, kdo ho ovládá. Ovládaný si tak osvojuje formu nadvlády, která je na něm vykonávána, a kterou do sebe vtěluje. (BOurdieu, 2000: 34, 35)

Symbolické násilí je ve společnosti z toho důvodu, že jedinci v sobě zvnitřňují dispozice přizpůsobovat se strukturám nadvlády. (Šubrt; Balon, 2008: 51) Při uplatňování symbolického násilí, jedinci musí disponovat symbolickou mocí, jelikož představuje skrytý nátlak, který je na jedince vykonáván. (Bourdieu, 1991: 170) Symbolická moc je svou povahou neviditelná, a je uplatňována na jedince, kteří o ní ani nechtějí vědět, že se na ně vztahuje. (Bourdieu, 1991: 170)

Symbolická moc souvisí s jazykem, jelikož pomocí promluvy, která je uskutečňována mezi jedinci, umožňuje lidem dosáhnout určité moci. Jedinci jsou tak ve vztahu, kdy první moc vykonává a na druhého je uplatňována. (Bourdieu, 1991: 170)

Co se týče dalších Bourdieuho myšlenek, mezi důležité aspekty, které jedince člení ve společenské hierarchii, jsou druhy kapitálu. Mezi uvedené druhy patří kapitál kulturní, který v sobě zahrnuje, v jakém společenském postavení se jedinec bude nacházet. (Hubáček, 200: 95) A tak se jedinci snaží svým jednáním začlenit do sociálních pozic ve společnosti. (Katrňák, 2004: 41)

Kapitál ekonomický v sobě zase zahrnuje to, jaké má jedinec příjmy a jakým vlastním majetkem disponuje. (Bourdieu, 2010: 451) Sociálním kapitálem jedinci disponují, pokud mají v menší či větší míře styky a známosti, které se pro ně stávají užitečnými. (Keller, 2000: 95) A nakonec symbolický kapitál je jakýkoliv druh kapitálu, u kterého je zapotřebí, aby byl druhými jedinci nahlížen jako něco, co sami dokáží poznat, ocenit či uznat. Z toho vyplývá, že symbolický kapitál v sobě zahrnuje všechny

druhy kapitálu (kulturní, ekonomický, sociální, atd.). (Bourdieu, 1998b: 81) O těchto druzích kapitálu se dá říci také to, že všechny mají schopnost reprodukce, jsou spojovány s konkrétní osobou, s jejím chováním a názory. (Katrňák, 2004: 42)

S druhy kapitálu také souvisí myšlenka habitu, která v jeho životě hraje významnou roli. A to proto, že je předurčujícím faktorem k tomu, jaké preference či strategie bude jedinec ve společnosti zastávat. (Pullman, 2007: 501) Habitus jedince vede k určitým strategiím, a jelikož není viditelný, lidé zastávají názor, že jednají dle své vlastní vůle. Habitus je však systémem vrozených dispozic, který není vnímaný ani reflektovaný. (Pullman, 2007: 501) Tyto fenomény, které Bourdieu ustavil, se výrazným způsobem promítají v životě jedince, proto je důležité tyto myšlenky ve společnosti reflektovat.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

9.1 Literatura

Aimová, Irena. Symbolické násilí a obrazy jako reprezentace sociální skutečnosti. In: Šubrt, Jan a kolektiv. Soudobá sociologie IV – (Aktuální a každodenní). Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010. 236-238, 240-242s. ISBN 978-80-246-1789-3

Austin, John Langshaw. Jak udělat něco slovy. Praha: Nakladatelství Filozofického ústavu AV ČR, 2000. 101, 113, 119-121s. ISBN 80-7007-133-8

Bauman, Zygmunt; May Tim. Myslet sociologicky – netradiční uvedení do sociologie. Praha: Nakladatelství SLON, 2004. 162-163s. ISBN 80-86429-28-8

Bourdieu, Pierre. Language and symbolic power. Cambridge: Nakladatelství Polity press. 1991. 164, 171s. ISBN 0-7456-0097-2

Bourdieu, Pierre. Practical reason. Cambridge: Nakladatelství Polity press. 1998a. 34s. ISBN 0-7456-1624-0

Bourdieu, Pierre. Teorie jednání. Praha: Nakladatelství Karolinum. 1998b. 13-14, 16, 81s. ISBN 80-7184-518-3

Bourdieu, Pierre. Nadvláda mužů. Praha: Nakladatelství Karolinum. 2000. 34-35, 114-115s. ISBN 80-7184-775-5

Bourdieu, Pierre. O televizi. Brno: Nakladatelství Doplněk. 2002. 13-14, 17-18s. ISBN 80-7239-122-4

Bourdieu, Pierre. Pravidla umění - Geneze a struktura literárního pole. Brno: Nakladatelství HOST. 2010. 451s. ISBN 978-80-7294-364-7

Bourdieu, Pierre. Sociologické hledání sebe sama. Brno: Nakladatelství Doplněk. 2012. 9s. ISBN 978-80-7239-280-3

Giddens, Anthony. Sociologie. Praha: Nakladatelství Argo. 1997. 398s. ISBN 80-7203-124-4

Hubáček, Ondřej; Keller, Jan. Sociální kapitál; Kulturní kapitál In: Petrušek, Miroslav; Miltová Alena; Vodáková Alena. Sociologické školy, směry, paradigmata. Praha: Nakladatelství SLON. 2000. 95-97. ISBN 80-85850-81-8

Jenkins, Richard. Pierre Bourdieu. London: Nakladatelství Routledge. 2002. 153-157s. ISBN 0-415-28527-5

Katrňák, Tomáš. Odsouzení k manuální práci – vzdělanostní reprodukce v dělnické rodině. Praha: Sociologické nakladatelství. 2004. 41-42s. ISBN 80-86429-29-6

Kraus, Jiří. Jazyk v proměnách komunikačních médií. Praha: Nakladatelství Karolinum. 2008. 139s. ISBN – 978-80-246-1578-3

Kubátová, Helena. Pierre Bourdieu a teorie symbolické směny. In: Šubrt, Jiří; Balon, Jan (Eds.) Teorie jednání – jeden koncept, mnoho koncepcí. Praha: Nakladatelství FSV UK, FF UK. 2008. 48, 51s. ISBN 978-80-7308-219-2

Keller, Jan. Úvod do sociologie. Praha: Nakladatelství SLON. 2005. 60s. ISBN 80-86429-39-3

Martucelli, Daniello. Sociologie modernity – itinerář 20. století. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2008. 98-99s. ISBN 978-80-7325-145-1

Montoussé, Marc; Renouard Gilles. Přehled sociologie. Praha: Nakladatelství Portál. 2005. 89-91s. ISBN 80-7178-976-3

Noiriel, Gérard. Úvod do sociohistorie. Praha: Nakladatelství SLON. 2012. 15-16, 53-55s. ISBN 978-80-7419-061-2

Pullman, Michal. Proměny třídních pozic v moderní společnosti: kulturní sociologie Pierra Bourdieua. In: Šubrt, Jiří (ed.) Historická sociologie - teorie dlouhodobých vývojových procesů. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2007. 501-504s. ISBN 978-80-7380-061-1

Radimský, Jan. Co znamená mluvit: Ke strukturalistické sociologii jazyka Pierra Bourdieua. In: Šubrt, Jiří a kolektiv. Soudobá sociologie II (Teorie sociálního jednání a sociální struktury). Praha: Nakladatelství Karolinum. 2008. 223-224, 226-227s. ISBN 978-80-246-1413-7

9.2 INTERNETOVÉ ZDROJE

Bourdieu, Pierre. Social space and symbolic power. Sociological theory, Vol. 7, No. 1, (online) 1989, 23 s. (cit.10.2 2013) ISSN 0735-2751. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/202060.pdf?acceptTC=true>

Malikail, Joseph. Moral charakter: hexis, habitus and „habit“. In: An internet journal of philosophy vol. 7 (online) 2003, (cit.10.2 2013). Dostupné z: <http://www.minerva.mic.ul.ie/vol7/moral.html>

Gay, William C. Exposing and Overcoming Linguistic Alienation and Linguistic Violence. In: Philosophy and Social Criticism (online) 1998, 137-156s. (cit.17.2 2013). Dostupné z: <http://www.philosophy.uncc.edu/wcgay/pubexposeovercomlvla.htm>

Muniz, Jeronimo (cit. 10.2 2013). Dostupné z:
<http://www.ssc.wisc.edu/~jmuniz/bourdieu.pdf>

Růžička, Michal; Vašát, Petr. Základní koncepty Pierra Bourdieua: pole-kapitál-habitus. In: Antropowebzin (online) 2/2011, 129s. (cit.12.1 2013) Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/media/document/ruzicka-vasat-2-2011.pdf>

10 RESUMÉ

In my thesis, I will address the topic: The role of language in power relations in the work of Pierre Bourdieu - the concept of symbolic power. In the first part of my thesis, I will focus on the life of Pierre Bourdieu. Which events in his life influenced him and which works he wrote. This work discusses about how he characterizes symbolic power from his main work Language and symbolic power and other authors like Gérard Noiriel or Richard Jenkins, who also discussed this concept. I try to complete the idea of symbolic power and symbolic violence too, because these concepts belong for his main thoughts.

In the next part i will focus for Bourdieu's concepts which significantly contributed to sociological thinking. These are the kinds of capital, habitus and social field. These ideas then I link to my central theme on which I am focusing, and which is the role that language plays in power relations.

I focus on the role of language in communication between people, in the school environment, etc. In this environment how they are produced and reproduced power relations here. I spoke about generated authority – in this case the teachers. This work is based on the fact that the language is proving to be an important phenomenon in which individuals wield, and which can control other individuals. And this fact i show on the ideas of Pierre Bourdieu and other authors.